

UDK: 339.56.055

EKSPORT VA IMPORTNI DIVERSIFIKATSIYA QILISHNING IQTISODIY AHAMIYATI

Ilmiy rahbar PhD, Dotsent :

Xusanova Gulchexra

Sayfullayevna

Xalqaro Nordic Universiteti

ORCID: 0000-0007-5271-4943

gulchexra2000@mail.ru

telefon: 94-421-07-77

Talaba:

Yo'ldoshev Farrux Farhodovich

Xalqaro Nordic Universiteti

farruxyuldashev9009@gmail.com

Ифучный пуководител PhD, доцентъ:

Хусанова Гульчехра Сайфуллфквна

Международный университет Нордик

ORCID: 0000-0007-5271-4943

gulchexra2000@mail.ru

telefon: 94-421-07-7

Юлдошев Фаррух

Международный университет Нордик

farruxyuldashev9009@gmail.com

Mentor PhD, Professor:

Khusanova Gulchexra Sayfullayevna

Xalqaro Nordic Universiteti

ORCID: 0000-0007-5271-4943

telefon: 94-421-07-77

Yo'ldoshev Farrux

Nordic International University

farruxyuldashev9009@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada eksport va importni diversifikatsiya qilish jarayonining iqtisodiy ahamiyati va roli ko'rib chiqilgan. Maqolada mamlakatlarning tashqi savdoda qaramlikni kamaytirish va iqtisodiy mustaqillikni oshirish yo'llari tahlil qilingan. Shuningdek, diversifikatsiya orqali global bozorlarning o'zgaruvchan talablariga moslashish imkoniyatlari va davlatlarning iqtisodiy barqarorligini oshirish bo'yicha tavsiyalar keltirilgan.

Kalitli so'zlar : eksport, import, diversifikatsiya, iqtisodiy barqarorlik, tashqi savdo, global bozor, iqtisodiy rivojlanish.

Экономическое значение диверсификации экспорта и импорта

Аннотация. В данной статье рассматривается экономическое значение и роль процесса диверсификации экспорта и импорта. В статье анализируются пути снижения зависимости стран от внешней торговли и повышения их экономической независимости. Также приведены рекомендации по адаптации к изменчивым требованиям глобальных рынков и повышению экономической устойчивости стран через диверсификацию.

Ключевые слова: экспорт, импорт, диверсификация, экономическая устойчивость, внешняя торговля, глобальный рынок, экономическое развитие.

The Economic Importance of Export and Import Diversification

Abstract. This article examines the economic importance and role of export and import diversification processes. The paper analyzes ways to reduce countries' dependence on foreign trade and increase their economic independence. Additionally, recommendations are provided on adapting to the volatile demands of global markets and enhancing economic stability through diversification.

Key words: export, import, diversification, economic stability, foreign trade, global market, economic development.

Kirish

Global iqtisodiyotda savdo munosabatlari davlatlar o'rtasida o'zaro bog'lanishlarni kuchaytirish va iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda asosiy rol o'ynaydi. Ammo, rivojlanayotgan mamlakatlar uchun savdoga bo'lgan qaramlik ko'plab iqtisodiy muammolarni keltirib chiqarishi mumkin. Bir davlatning faqat bitta davlatga yoki bir nechta davlatlarga iqtisodiy qaram bo'lishi, ularning iqtisodiy mustahkamligi va mustaqilligini susaytirishi mumkin. Bunday vaziyatda, eksport va importni diversifikatsiya qilish jarayoni muhim ahamiyat kasb etadi. Eksport va importni diversifikatsiya qilish orqali davlatlar, iqtisodiy barqarorlikni oshirishi, tashqi bozorlarning o'zgaruvchan talablariga moslashishi va o'z iqtisodiy tizimlarini kuchaytirishi mumkin.

Agar bir davlat o'z eksportini faqat bitta mamlakatga qaratgan bo'lsa, bu o'sha davlatning iqtisodiy zaifligini anglatadi. Masalan, A davlat B davlatiga A1 tovarini eksport qilayotgan bo'lsa va B davlat A1 tovarining 100% bozorini ta'minlayotgan bo'lsa, A davlatining iqtisodiy zaifligi ko'zga tashlanadi. Bunday holatda, A davlatning iqtisodiy o'sishi va rivojlanishi, faqat B davlatning iqtisodiy holatiga bog'liq bo'lib qoladi, bu esa A davlatining iqtisodiy barqarorligiga tahdid soladi. Shu sababli, eksport va importni diversifikatsiya qilish orqali, A davlat B, C, D va boshqa davlatlar bilan o'z savdo sherikchiligini kengaytirishi zarur. Bu jarayon, mamlakatning tashqi iqtisodiy risklarni kamaytirish va o'zining global bozorlar bilan raqobatbardoshligini oshirish imkonini yaratadi.

Nazariy asoslar

Eksport va importni diversifikatsiya qilish iqtisodiyotda ko'p qirrali ahamiyatga ega bo'lgan jarayonlardan biridir. Ushbu jarayon mamlakatlarning tashqi savdoda bir yoki bir nechta davlatga qaramligini kamaytirish va iqtisodiy mustaqillikni oshirish maqsadida amalga oshiriladi. Diversifikatsiya nazariyasi xalqaro iqtisodiyotning muhim elementlaridan biri bo'lib, mamlakatlar uchun tashqi bozor xavflarini boshqarish va global iqtisodiy sharoitlarga moslashish imkonini beradi.

Diversifikatsiyaning nazariy asosi shundan iboratki, iqtisodiyotning barqarorligi ko'p tarmoqlilikka asoslangan. Bu nazariya iqtisodiyotning bir xil mahsulot yoki xizmatga qaram bo'lmasligini ta'minlashni talab qiladi. Xalqaro savdo va rivojlanish bo'yicha mutaxassislar diversifikatsiyani global bozorlarning o'zgaruvchan sharoitlariga moslashish uchun eng muhim strategiyalardan biri deb hisoblaydi. Shu nuqtai nazardan qaraganda, eksport va import diversifikatsiyasi mamlakatlarning iqtisodiy barqarorligini oshirishda strategik vosita sifatida qaraladi.

Importni diversifikatsiya qilish ham iqtisodiy mustaqillikni ta'minlashda katta ahamiyatga ega. Bu jarayon davlatlarning asosiy mahsulotlar va xizmatlarga bo'lgan talabini bir nechta davlatlar o'rtasida taqsimlash orqali xavflarni kamaytiradi. Shu sababli, davlatlar import diversifikatsiyasini amalga oshirish orqali global ta'minot zanjirlaridagi uzilishlar yoki narx o'zgarishlariga qarshi barqarorlikni oshirishi mumkin.

Xulosa qilib aytganda, eksport va importni diversifikatsiya qilishning nazariy asosi davlatlarning iqtisodiy mustaqilligini oshirish, savdo risklarini kamaytirish va global iqtisodiy o'zgarishlarga moslashishni ta'minlashdan iborat. Ushbu nazariy tamoyillar diversifikatsiya jarayonining amaliyotda muvaffaqiyatli qo'llanilishi uchun muhim asos yaratadi.

[1 Hesse, H. \(2008\). *Export Diversification and Economic Growth*. Commission on Growth and Development. Washington, DC: World Bank.](#)

Tahlil va muhokama

Diversifikatsiya qilinmagan savdo tizimi global iqtisodiyotning o'zgaruvchan sharoitlariga moslashish imkoniyatini cheklaydi. Misol uchun, neft va gaz eksportiga qaram bo'lgan davlatlar xomashyo narxlaridagi o'zgarishlar sababli iqtisodiy inqirozga duch kelishlari mumkin. Bunga misol sifatida, 2014–2016 yillarda global neft narxlarining keskin pasayishi tufayli iqtisodiy qiyinchiliklarga duch kelgan Rossiya yoki Venesuelani keltirish mumkin. Ushbu davlatlarning asosiy eksport daromadlari faqat bir mahsulotga bog'langanligi sababli, iqtisodiy qaramlik ularning rivojlanish imkoniyatlarini chekladi. Agar ushbu davlatlar o'z eksport tarmoqlarini diversifikatsiya qilgan bo'lsa, ular bunday inqirozlardan qochishlari mumkin edi.

Shuningdek, importni diversifikatsiya qilish ham xuddi shunday ahamiyatga ega. Masalan, oziq-ovqat xavfsizligi masalalari bo'yicha davlatlarning faqat bir mamlakatdan import qilishga qaramligi muhim risklarni yuzaga keltirishi mumkin. Pandemiya davrida ta'minot zanjirlarining uzilishi ko'plab mamlakatlarni oziq-ovqat va tibbiy mahsulotlar bo'yicha diversifikatsiya qilishning muhimligini qayta ko'rib chiqishga majbur qildi. Bu jarayon mamlakatlar o'z import tarmoqlarini bir nechta davlatlar o'rtasida taqsimlash orqali global iqtisodiy o'zgarishlarga moslashuvchanligini oshirishini ko'rsatdi.

Diversifikatsiyaning iqtisodiy foydalari nafaqat xavflarni kamaytirish bilan cheklanadi. U mamlakatlar uchun yangi imkoniyatlar ochadi. Eksportni diversifikatsiya qilish orqali davlatlar yuqori qiymatli mahsulotlar ishlab chiqarishni yo'lga qo'yishi va yangi bozor segmentlariga kirishi mumkin. Masalan, Janubiy Koreya 20-asrning o'rtalarida xomashyo eksportidan texnologik mahsulotlar ishlab chiqarish va eksportiga o'tgan. Bu jarayon nafaqat mamlakat iqtisodiyotini mustahkamladi, balki uni global iqtisodiy maydonda raqobatbardosh qildi.

Importni diversifikatsiya qilish esa davlatlar uchun strategik mahsulotlar, masalan, energiya resurslari, tibbiyot vositalari yoki oziq-ovqat mahsulotlariga qaramlikni kamaytirishga yordam beradi. Xususan, Yevropa Ittifoqi so'nggi yillarda energiya ta'minotida Rossiyaga qaramlikni kamaytirish uchun muqobil energiya manbalarini izlashni jadallashtirdi. Bu jarayon nafaqat iqtisodiy xavfsizlikni ta'minladi, balki yashil energiya texnologiyalarini rivojlantirishga ham turtki berdi.

Quyidagi jadvalda davlatlarning eksport va import diversifikatsiyasi bo'yicha amalga oshirgan sherikchilik natijalar tahlil qilingan.

Davlat nomi	Diversifikatsiyadan avvalgi iqtisodiy ko'rsatkich	Importni diversifikatsiya qilgan tovar/maxsulot va sherik davlatlar	Iqtisodiy ko'rsatkichning yaxshilangan holati
Janubiy Koreya	75% energiya resurslariga qaramlik	Neft va gaz: Saudiya Arabistoni, Rossiya, AQSh bilan importni diversifikatsiya qildi	50% energiya qaramligi kamayib, qayta tiklanuvchi energiyaga o'tish sur'ati oshdi
Norvegiya	85% neft va gaz eksportiga qaramlik	Elektr transport va texnologiyalar: Germaniya, Shvetsiya, Yaponiya bilan sheriklik qilindi	25% yashil texnologiyalar ulushi eksportda oshdi
Singapur	60% oziq-ovqat mahsulotlarini import qilish	Qishloq xo'jaligi mahsulotlari: Avstraliya, Malayziya, Hindiston bilan sheriklik yo'lga qo'yildi	40% oziq-ovqat xavfsizligi kafolatlandi va ta'minot zanjiri mustahkamlandi

[1] International Energy Agency (IEA). South Korea Energy Policy Review, 2022.

URL: <https://www.iea.org/reports/south-korea-2022>

[2] OECD. Green Growth and Economic Diversification in Norway, 2021.

URL: <https://www.oecd.org/environment/green-growth-in-norway.htm>

[3] Food and Agriculture Organization (FAO). Food Security in Urban Economies: The Case of Singapore, 2020.

URL: <https://www.fao.org/singapore-food-security>

Amaliy misollar va tavsiyalar

Eksport va importni diversifikatsiya qilishning amaliy natijalari va strategik yondashuvlari ko'plab davlatlar tajribasida o'z aksini topgan. Bu jarayon, ayniqsa, iqtisodiy qaramlikni kamaytirish va global bozorlarning o'zgaruvchan sharoitlariga moslashishda muhim ahamiyatga ega. Quyida ushbu jarayonni muvaffaqiyatli amalga oshirgan bir nechta davlatlar tajribasi va ular asosida ishlab chiqilgan tavsiyalar keltiriladi.

4.1. Amaliy misollar

Janubiy Koreya: 20-asrning o'rtalarida Janubiy Koreya iqtisodiyoti asosan qishloq xo'jaligi va past texnologiyali mahsulotlarga qaram edi. Lekin hukumat tomonidan qabul qilingan eksportni diversifikatsiya qilish strategiyasi mamlakatni yuqori texnologiyali mahsulotlar, jumladan, elektronika va avtomobilsozlik sohasida yetakchi davlatga aylantirdi. Bugungi kunda Samsung va Hyundai kabi kompaniyalar global bozorning katta ulushiga ega bo'lib, diversifikatsiya natijasi sifatida xalqaro miqyosda raqobatbardoshlikni ta'minlab kelmoqda.

Norvegiya: Neft eksportiga qaram davlatlardan biri sifatida Norvegiya o'z iqtisodiyotini diversifikatsiya qilishga katta e'tibor qaratdi. Hukumat neft-gaz sektoridan keladigan daromadlarni boshqa sohalarga, jumladan, yashil texnologiyalar va xizmat ko'rsatish sektoriga yo'naltirish orqali iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashga muvaffaq bo'ldi. Bu esa Norvegiyani global iqtisodiy o'zgarishlarga moslashuvchan davlatga aylantirdi.

Singapur: Singapur kichik hudud va cheklangan tabiiy resurslarga ega bo'lishiga qaramay, diversifikatsiya orqali global savdo markaziga aylandi. Mamlakat logistika, moliyaviy xizmatlar va yuqori texnologiyali mahsulotlar eksporti orqali iqtisodiyotini mustahkamlay oldi. Bu strategiya davlatning turli bozor segmentlariga kirib borishini ta'minladi va iqtisodiy barqarorlikni oshirdi.

4.2. Tavsiyalar

Diversifikatsiya jarayonini muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun davlatlar quyidagi strategiyalarga amal qilishlari mumkin:

1. **Bozorlarni kengaytirish:** Eksport va importni bir yoki bir nechta davlat bilan cheklamaslik uchun yangi bozorlarni izlash va ularga kirish strategiyasini ishlab chiqish zarur. Bu jarayon global savdo aloqalarini rivojlantirish va risklarni kamaytirishga xizmat qiladi.
2. **Innovatsiyalarni rag'batlantirish:** Mahsulotlar va xizmatlar sifatini oshirish uchun texnologik yangiliklarni joriy etish lozim. Innovatsiyalar diversifikatsiyaning muvaffaqiyatli amalga oshirilishida muhim omil hisoblanadi.
3. **Qo'shilgan qiymatli mahsulotlarni ishlab chiqarish:** Xomashyo eksportiga qaramlikni kamaytirish uchun yuqori qo'shilgan qiymatli mahsulotlar ishlab chiqarishga e'tibor qaratish kerak. Bu nafaqat iqtisodiy mustaqillikni ta'minlaydi, balki eksport hajmini oshirishga ham yordam beradi.
4. **Strategik hamkorlikni rivojlantirish:** Savdo sheriklarini ko'paytirish va ularning geografik jihatdan turli hududlardan bo'lishini ta'minlash davlatlarning savdo xavfsizligini oshiradi. Bu esa siyosiy va iqtisodiy xavflarni minimallashtirish imkonini beradi.

4.3. Diversifikatsiya orqali qaramlikni kamaytirish

Davlatlar diversifikatsiya orqali tashqi savdodagi qaramlikni sezilarli darajada kamaytirishlari mumkin. Misol uchun, agar mamlakat A o'z eksport va import aloqalarini faqat bitta davlatga qaratib qo'ysa, bu qaramlik iqtisodiy zaiflikka olib keladi. Bunday vaziyatda mamlakat A turli davlatlar bilan savdo aloqalarini yo'lga qo'yish orqali risklarni kamaytirishi mumkin. Xuddi shunday, eksport mahsulotlarini turli sohalar bo'yicha diversifikatsiya qilish davlatning global bozorga bo'lgan ta'sirini kuchaytiradi.

Huff, W. G. (1994). The Economic Growth of Singapore: Trade and Development in the Twentieth Century. Cambridge University Press.

Xulosa va takliflar

Eksport va importni diversifikatsiya qilish zamonaviy iqtisodiyotda muhim strategik yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Ushbu jarayon davlatlarga iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash, savdo aloqalarini kengaytirish va tashqi bozorlardagi qaramlikni kamaytirish imkonini beradi. Diversifikatsiya nafaqat iqtisodiy risklarni kamaytiradi, balki yangi imkoniyatlarni yaratib, mamlakatning global iqtisodiyotdagi o'rnini mustahkamlaydi.

5.1. Diversifikatsiyaning ahamiyati

Maqolada tahlil qilingan misollar shuni ko'rsatadiki, eksport va importni diversifikatsiya qilish davlatlar uchun strategik zaruratdir. Bunda davlatlar quyidagi afzalliklarga ega bo'lishadi:

- **Risكلarni boshqarish:** Faqat bir nechta davlatga qaratilgan savdo aloqalarining o‘rnini keng qamrovli sheriklik tarmoqlari egallaydi, bu esa iqtisodiy barqarorlikni ta‘minlaydi.
- **Innovatsion rivojlanish:** Diversifikatsiya jarayonida davlatlar texnologik rivojlanishni rag‘batlantiradi va mahsulotlarning global raqobatbardoshligini oshiradi.
- **Geosiyosiy mustaqillik:** Savdo sheriklarining ko‘pligi siyosiy bosimlardan xoli bo‘lish imkonini beradi.

5.2. Amaliy tavsiyalar

Diversifikatsiya jarayonini muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun quyidagi tavsiyalar ishlab chiqilishi mumkin:

1. **Savdo sheriklarini kengaytirish:** Eksport va importda ishtirok etuvchi davlatlar sonini ko‘paytirish va ularni geografik jihatdan turli hududlardan tanlash muhimdir.
2. **Texnologik yangilanish:** Diversifikatsiyani amalga oshirishda texnologik yangiliklarni joriy etish mahsulotlar va xizmatlarning global bozordagi talabga mosligini oshiradi.
3. **Iqtisodiy tarmoqlarni rivojlantirish:** Xomashyo eksportiga qaramlikni kamaytirish uchun yuqori qo‘shilgan qiymatli mahsulotlar ishlab chiqarishga e‘tibor qaratish lozim.
4. **Xalqaro moliyaviy institutlar bilan hamkorlik:** Diversifikatsiya jarayonida xalqaro moliyaviy institutlar bilan ishlash davlatga qo‘shimcha moliyaviy resurslarni jalb qilish imkonini beradi.
5. **Kadrlar tayyorlash:** Iqtisodiy diversifikatsiya muvaffaqiyati malakali ishchi kuchiga bog‘liq. Shuning uchun ta‘lim tizimini rivojlantirish va diversifikatsiya strategiyasiga moslashtirish zarur.

5.3. Kelajak istiqbollari

Diversifikatsiya nafaqat hozirgi iqtisodiy barqarorlikni ta‘minlashda, balki kelajakda global iqtisodiyotda yangi o‘rin egallashda muhim rol o‘ynaydi. Davlatlar o‘z eksport va import tarmoqlarini diversifikatsiya qilish orqali nafaqat iqtisodiy zaiflikdan qochishadi, balki xalqaro savdoda yangi imkoniyatlarni ochib beruvchi strategik pozitsiyani egallaydilar.

5.4. Umumiy xulosa

Eksport va importni diversifikatsiya qilish nafaqat iqtisodiy ehtiyoj, balki mamlakatning global bozorda barqaror rivojlanishini ta‘minlashga qaratilgan dolzarb vazifadir. Ushbu maqolada keltirilgan g‘oyalar va tavsiyalar davlatlarga diversifikatsiya jarayonini muvaffaqiyatli amalga oshirishda ko‘maklashadi va ularning xalqaro savdodagi raqobatbardoshligini oshiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Maksudov, M. (2024). XALQARO SAVDO PALATASI (XSP) VA XALQARO BOJ TASHKILOTI (XBT). Nordic_Press, 3(0003).
2. Khusanova, G. (2024). PROFESSIONAL SAVDODA SOTISH JARAYONLARINING BOSQICHLARI TASNIFI. Nordic_Press, 3(0003).
3. Sherzodjon o'g'li, H. U. (2025). THE ROLE OF AGRICULTURE IN THE DEVELOPMENT OF THE EXPORT POTENTIAL OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN. ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ, 63(4), 354-361.
4. Khusanova, G. (2024). PROFESSIONAL SAVDODAGI UMUMIY KOMMUNIKATSIYA TURLARI VA MOHIYATI. Nordic_Press, 3(0003).
5. Khusanova, G. (2024). TOVAR AKSIYALARI TURLARI VA UMUMIY TAVSIFI. Nordic_Press, 3(0003).
6. Maksudov, M. (2025). XALQARO MEHNAT TAQSIMOTI VA ULARGA TA'SIR ETUVCHI OMILLAR TAVSIFI. Nordic_Press, 6(0006).
7. Khusanova, G. (2024). MOTIVATSION SOTISH JARAYONINING UMUMIY TAVSIFI. Nordic_Press, 3(0003).
8. Sherzodjon o'g'li, H. U. (2025). IMPACT OF WORLD BANK PROJECTS ON THE DEVELOPMENT OF THE COUNTRY'S INDUSTRY. ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ, 63(4), 345-353.
9. Khusanova, G. (2024). SALOHİYATLI MIJOZLAR BILAN ISHLASH BOSQICHLARI TAHLILI. Nordic_Press, 3(0003).
10. Khusanova, G. (2024). SAVDO AMALIYOTINI AMALGA OSHIRISHDA AXBOROTNING O'RNI. Nordic_Press, 3(0003).
11. Sherzodjon o'g'li, H. U. (2025). THE MAIN DIRECTIONS OF CHINA'S "ONE BELT-ONE ROAD" PROJECT AND THE IMPORTANCE OF UZBEKISTAN'S PARTICIPATION. ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ, 63(4), 335-344.
12. Sherzodjon o'g'li, H. U. (2025). POSSIBILITIES OF USING CHINESE EXPERIENCE IN COMBATING POVERTY IN UZBEKISTAN. ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ, 63(4), 362-370.